

## K histórii Botanickej záhrady UK v Bratislave

About the history of the Comenius University Botanical Garden in Bratislava

TERÉZIA SCHWARZOVÁ

Mlynarovičova 12, Bratislava, schwarzovat@gmail.com.

*Abstract.* The article deals with historical events that preceded the creation of the Comenius University Botanical Garden and describes its further development. It should have an appeal for everyone who cares about the quality of life as well as saving nature in the capital of Slovakia.

*Key words:* Comenius University Botanical Garden, garden care, future.

História mesta Bratislavy (Pressburg, Poszóny) pozná veľa krásnych parkov, záhrad, či sadov. Vývojom obchodných a diplomatických stykov a rastom záujmu o prírodu iných krajín pribúdali aj cudzokrajné rastlinné druhy. Významnú úlohu pri introdukcii zohrali predovšetkým botanicke záhrady, dendrária a arboréta, poslaním ktorých bolo nielen pestovanie domácich a cudzokrajných drevín ale aj vedecká a pedagogická činnosť.

Najstaršími komplexami, ktoré propagovali poznávanie a využívanie rastlín a vo svojich záhradách pestovali predovšetkým liečivé rastliny, boli kláštory. Na Slovensku označenie botanickej záhrady môžeme aplikovať na záhradu Červeného Kláštora, ktorý bol postavený v r. 1319, ale väčšie i menšie záhrady sa nachádzali na území celého Slovenska, vrátane Bratislavy. Dnes najväčšia Botanickej záhrady Univerzity Komenského (pôvodne Slovenskej Univerzity), založená v r. 1942, však nie je prvou botanickej záhradou v Bratislave. Za predchodcu dnešnej botanickej záhrady v Bratislave býva označovaná Lippayova záhrada (Arcibiskupská záhrada, Pozsonyi kert), budovaná v rokoch 1642 – 1666. V r. 1642 záhradu prevzal ostrihomský arcibiskup, bratislavský rodák Juraj Lippay (1600 – 1666) a prebudoval ju na arcibiskupské letné sídlo so záhradou, ktorá v 17. storočí patrila medzi najslávnejšie botanickej záhrady v Uhorsku. Záhrada spĺňala podľa jeho slov predstavy pozemského raja. Pozemok sa v tých časoch nachádzal za mestom, v súčasnosti by sa palác a záhrada dali lokalizovať v priestore medzi Štefanovičovou, Štefánikovou, Spojnou ulicou a Námestím slobody. Jeho prvým krokom bolo zaobstaranie okrasných letničiek a trvaliek z Talianska, Španielska, Belgicka, Turecka a Indie. Záhrada bola rozdelená na 24 menších a 3 väčšie záhony plné cudzokrajných druhov, na niektorých záhonoch boli ovocné stromy rozličných odrôd. V červených hlinených nádobách boli vysadené granátovníky, citrónovníky, pomarančovníky, vavríny a iné stromčeky, ktoré sa na zimu pre-

nášali do oranžérie. Súčasťou záhrady bolo 167 druhov stromov a 1658 bylín. Pri okraji, pozdĺž múru bolo jazero, uprostred ktorého stála pieskovecová socha svätého Juraja, ktorá v súčasnosti zdobí nádvorie Primaciálneho paláca. Ostatné atrakcie ako umelá jaskyňa (grotta) s lesnými bôžikmi a krivými zrkadlami, pustovňa, bludisko a pod. boli umiestnené v rohoch pozemku. V záhrade nechýbali fontány a vodomety, prúdy vody pri pavilóne striekali a poháňali akýsi hudobný nástroj podobný organu. O parkovej výsadbe sa nachádza v pôvodných prácach málo údajov, hovorí sa hlavne o rovných alejach, vhodných na prechádzky za horúcich letných dní.

Správou záhrady bol poverený arcibiskupov brat, jezuita Ján Lippay (1606 – 1666), vedec, ktorý sa zaoberal poľnohospodárstvom. Jeho významným dielom bol kalendár *Calendarium oeconomicum perpetuum* (Večný hospodársky kalendár), v ktorom opísal postupy prác na poli a v záhrade pre každý kalendárny mesiac. V kalendári ďalej opisuje ovocinárske a vinohradnícke práce, uvádza agrotechnické termíny, zaoberá sa lovom, rybárstvom, včelárstvom, radí ako pestovať liečivé rastliny, pripravovať liečivé odvary a mastičky. Na sklonku života napísal knihu: *Pozsonyi kert*, ktorá bola vydaná v troch zväzkoch, menovite *Kvetinová záhrada*, *Zeleninová záhrada* a *Ovocná záhrada*. Ján Lippay je považovaný za najvýznamnejšieho autora odbornej poľnohospodárskej literatúry 17. storočia na našom území. Koncom 18. storočia začala záhrada upadať a stratila svoje vedúce postavenie medzi okrasnými objektami. V súčasnosti sú všade okolo ulice a ako torzo slávnej záhrady je len malý parčík pri Úrade vlády SR.

Vznik Botanickej záhrady Univerzity Komenského (BZUK) úzko súvisí so založením Prírodovedeckej fakulty. Po vyhlásení Československej republiky v roku 1918 existovala v štáte jediná univerzita, Karlova univerzita v Prahe. Vláda si dobre uvedomovala nedostatok vysokých škôl, preto výsledkom snáh o nápravu vznikla univerzita v Brne. V Bratislave bola v r. 1921 ako prvá založená Lekárska fakulta, v r. 1923 vznikli Právnická a Filozofická fakulta. Prvý zápis študentov na Prírodovedeckú fakultu, napriek tomu, že jej vznik bol zakotvený v zákone z r. 1919, sa uskutočnil až v zimnom semestri školského roku 1940/1941. Súčasťou novovzniknutej fakulty sa mala stať aj botanická záhrada. Pri hľadaní vhodného pozemku pre jej založenie prichádzali do úvahy Schiffbeckova záhrada (dnešná Medická záhrada) a pozemky na ľavom brehu Dunaja, na konci Mlynskej doliny, ktoré boli Univerzitou zakúpené v r. 1927 na stavbu univerzitého mesta. V r. 1929 bol postavený prvý internát (dnešný internát Lafranconi), ďalšiu výstavbu však zamedzila svetová hospodárska kríza. Pozemky, ako aj secesný zámoček, ktorý stál na ľavom

brehu Vydrice, predtým patrili inžinierovi Lanfranconimu, ktorý bol v 19. storočí v Prešporku známy ako muž, ktorý spútal Dunaj. Pozemok s mierou 6,6 ha mal stály zdroj vody, boli tu vybudované pivnice, pri zámočku bol park a preto bola voľba jasná.

Talianky stavebný inžinier Enea Gracioso Lanfranconi (1850 – 1895), bol majiteľom firmy, ktorá regulovala uhorské rieky. V roku 1880 kúpil v Bratislave usadlosť a z pôvodnej stavby, prvého mlyna na potoku Vydrica si vybudoval svoje sídlo. Napísal niekoľko vedeckých prác o regulácii Dunaja, pričom na zvýšenie brehov Dunaja proti povodňam použil materiál z vlastných kameňolomov. V Bratislave vlastnil viaceré pozemky, ako aj palác na dnešnom Námestí Ľudovíta Štúra. Bol zberateľom umenia, podnikal archeologické výskumy, vlastnil bohatú zbierku obrazov, sochy, kolekciu grafik, spájajúcich sa s dejinami mesta a jeho okolia. V r. 1888 časť svojej umeleckej kolekcie daroval bratislavskému Mestskému múzeu. Bol tiež autorom viacjazyčného slovníka. V r. 1894 mu bol udelený stredný kríž Radu Františka Jozefa. V roku 1895 ako 45 ročný dobrovoľne ukončil svoj život.

V januári 1942 Povereníctvo školstva a osvetu v Bratislave schválilo plán na vybudovanie novej botanickej záhrady. Prvým riaditeľom Botanickej záhrady sa stal profesor František Nábělek (1884 – 1956), ktorý sa zaslúžil o zriadenie Botanickej ústavu Prírodovedeckej fakulty v r. 1940. O vybudovanie botanickej záhrady, ktorá podľa jeho názoru k ústavu patrí, sa usiloval dlhú dobu a keď sa to podarilo, ešte v tom istom školskom roku sa prednášky Prírodovedeckej fakulty konali aj v Lanfranconiho vile. Projekt výsadby záhrady vypracoval záhradný inšpektor František Jirásek. Začalo sa s náborom pracovníkov, s výstavbou skleníkov a výsadbou drevín. Žiaľ, druhá svetová vojna prerušila tieto snahy, prechod frontu zapríčinil aj tu veľa škôd. Bol poškodený plot, zničená rozostavaná konštrukcia skleníka, časť územia bola zabratá na vojenské účely. Po vojne postavili skleníky, (do prevádzky boli dané v r. 1947), namontoval sa zavlažovací systém, zrigolovala pôda a vysadilo sa takmer 3000 druhov rastlín, dovezených zo zahraničia, zo skonfiškovaných skleníkov, ale aj z vlastných výpestkov. Na budovaní sa podieľali zamestnanci, študenti i brigádniči (napr. aj trestanci). Bol opravený zámoček, ktorý sa stal sídlom vedenia. V r. 1948 záhrade prideliť ďalšie pozemky s rozlohou 11 ha, ktoré boli neskôr využité ako tzv. Mičurinský sad. V r. 1950 bol prof. Nábělek prinútený odísť na predčasný dôchodok.

V rokoch 1950 – 1956 bol riadením BZ poverený prof. RNDr. Ján Martin Novacký (1899 – 1956), ktorý za pomoci svojich spolupracovníkov položil základy záhrady, takže sa stala odbornou-vedeckým pracoviskom. V r. 1950 na-

stúpil do bot. záhrady ako záhradník Gustáv Čejka (1914 – 1999), významný záhradník, ovocinár, dendrológ, autor a spoluautor mnohých kníh so záhradníckou tematikou. Jeho meno nesie Združená stredná záhradnícka škola Gustáva Čejku v Malinove. Spolu s manželkou, záhradnou architektkou Margitou Čejkovou prepracovali plán botanickej záhrady so zreteľom na porasty a terén (v r. 1951 M. Čejková zomrela, G. Čejka pokračoval v práci). Pod jeho vedením upravili potok Vydrica, vyhlbili rybník, vysadili vlhkomilnú dendroflóru. Ako súčasť záhrady založili na jej protiľahlej strane tzv. Mičurinský sad, kde bola sústredená zbierka ovocných drevín a viniča, slúžiaca na šľachtenie a výskum. V roku 1953 bolo v ovocnom sade asi 700 kultivarov ovocných stromov a 320 sort viniča a pod vedením G. Čejku sa riešili šľachtiteľské výskumné úlohy. Vo vinohrade sa každoročne urodilo 10 – 12 ton hrozna, ktoré sa v pivnici BZ spracovalo pre potreby zamestnancov celej univerzity. V roku 1955 nastúpil do BZ ako záhradník František Chorvát, ktorý sa vypracoval na významného šľachtiteľa ruží a založil tu rozárium. V čase pôsobenia prof. J. M. Novackého v botanickej záhrade som študovala na Prírodovedeckej fakulte odbor biológia. Na prednášky zo Systematickej botaniky sme prichádzali v roku 1956 do zámočku v BZ a po prednáške nás pán profesor povodil po záhrade, kde nám podal zaujímavý výklad k živým objektom. Žiaľ, v tom istom roku zomrel.

Po smrti prof. Novackého prevzal vedenie Katedry botaniky PvfUK a riaditeľstvo Botanickej záhrady Doc. RNDr. Jozef Májovský (1926 – 2012), ktorý v rokoch 1956 – 1962 ďalej viedol a usmerňoval práce na zveľaďovaní záhrady. Počas jeho vedenia boli vybudované vápencová a andezitová skalka, ukážka flóry pieskov a systematická časť, tvorená záhonmi, ktoré prezentovali časť botanického systému. Táto časť, vypracovaná podľa systému R. Wettsteina bola dôležitou názornou pomôckou pri štúdiu botaniky. V roku 1956 sa botanická záhrada stala členom Medzinárodného združenia botanických záhrad (International Association of Botanical Gardens) a získala tým právo výmeny Index seminum a vedeckých publikácií. Bola to v tých rokoch jediná možnosť spolupráce aj s pracoviskami zo západných krajín. Prijala sa rezolúcia, že botanické záhrady budú vedecko-výskumnými pracoviskami príslušných fakúlt a budú slúžiť študijným účelom. Prvý Index seminum vydala BZ UK v r. 1958 a v r. 1962 bolo rozposlaných už 475 indexov do botanických záhrad mnohých krajín sveta. Semená boli zbierané na prirodzených stanovištiach i v botanickej záhrade. Zostavovateľom Indexu bol hlavný záhradník G. Čejka.

Zásľuhou doc. J. Májovského (vo funkcii prorektora UK) získala Prírodovedecká fakulta nielen novú budovu Katedry Botaniky na Révovej ul.

v Bratislave (1961), ale aj kaštieľ v Turčianskej Štiavničke (1968), kde vzniklo Biologické pracovisko UK. Botanická časť tohto pracoviska bola neskôr ako vysunuté pracovisko včlenená do BZUK Bratislava.

Po skončení štúdia na Prírodovedeckej fakulte v r. 1960 som vďaka doc. Májovskému dostala miesto asistentky a zároveň aj možnosť bývania v Botanickej záhrade. Napriek pracovnému vytáženiu na Katedre botaniky, docent Májovský venoval záhrade veľkú pozornosť. Na pracovných poradiach vypočul každého pracovníka a nedal sa odvolať ani vysokým straníckym funkcionárom, čo neostalo bez následkov. Pri kočikovaní svojich dvojčiek mi každý večer vysvetľoval plány budovania botanického systému a iných častí záhrady.

Vila Lanfranconi, vtedajšie sídlo vedenia BZ (neskôr sa vžilo pomenovanie zámoček) sa nachádzala na ľavom brehu potoka Vydrice. Vstupný portál, pozostatok základu prvého mlyna na Vydrici, bol v hornej časti označený iniciálkami pravdepodobne posledného majiteľa s letopočtom 1776. Na prízemí budovy sa nachádzali byty pre zamestnancov, fotokomora a pivnica. Širokým schodišťom sa vstupovalo na 1. poschodie do priestrannej haly, ktorej zadná stena bola presklená. V letnom období sa tu konali početné výstavy. V hale boli vstupy do bytov, kancelárie s prechodom do pracovne riaditeľa, ďalej do bývalej posluchárne, premenenej na pracovne záhradníkov. Zaujali ma



Obr. 1. Vila Lanfranconi, 1981. Foto: K. Schwarzová

Fig. 1. The Lanfranconi villa, 1981. Photo: K. Schwarzová

špeciálne skrine na úschovu semien pre Index seminum. Z vestibulu viedli aj schody do vežičky, kde sa nachádzala grafická dielňa na výrobu menoviek. Smerom ďalej k Dunaju boli budovy postavené v povojnovom období, s bytom riaditeľa a zamestnancov, spoločenskou miestnosťou a pracovňou výskumných pracovníkov. Na pravom brehu Vydrice, oproti zámočku boli vínné pivnice. Pri oberačke dovážalo nákladné auto manuálne obraté hrozno do násypky nad pivnicou. Za pivnicami smerom k Dunaju bolo jazero s mokradňovou vegetáciou, andezitová skalka a ukážky pieskomilnej vegetácie. V smere na západ sa nachádzala systematická časť BZ, pri jej okrajoch rozárium. Na veľkých plochách rástli domáce i cudzokrajné dreviny, severozápadným smerom sa dodnes nachádza vápencová skalka a skleníky.

Pozornosť návštevníkov pútal aj krdlík pávov. Vo vestibule zámočku si každý rok robili niekoľko hniezd lastovičky, ktoré s hlasným štebotom poletovali pri krmení hladných mláďat. Keď som neskôr s rodinou bývala v zámočku, často sme zachraňovali miestne zvieratká. Dočasne sme ubytovali stratené pávie mláďatko, či ježka, ktorý sa nevhodne zobudil v teplejších dňoch zimy. Zamestnanci žili družným životom, obľúbenou udalosťou boli Oberačkové slávnosti pri ukončení zberu hrozna, spojené s obradom obdarovania riaditeľa vencom zo strapcov viniča. Hojne boli navštevované aj vedením univerzity. BZ sa pýšila výborným a pri tom veľmi lacným vínom, ktoré bolo známe na celej univerzite, významné návštevy preto často končili v pivnici BZ.

V rokoch 1962 – 1990 bol riaditeľom BZUK prof. RNDr. Ladislav Šomšák (1932 – 2005). Od roku 1975 prevzal aj funkciu riaditeľa Biologického pracoviska UK v Turčianskej Štiavničke, a v r. 1986 botanickú časť tohto pracoviska (BZ Blatnica) ako vysunuté pracovisko BZ UK v Bratislave. Zásluhou prof. Šomšáka sa v BZ vytvorila početnejšia skupina botanikov, ktorých hlavnou pracovnou náplňou sa stal výskum flóry a vegetácie Slovenska. Tento kolektív sa podieľal (až do zániku v r. 1989) na riešení viacerých štátnych výskumných úloh, zameraných na floristicky bohaté a vzácne oblasti Slovenska. Pri vchode do BZ bola zásluhou prom. biológa Júliusa Klimu vybudovaná pôsobivá expozícia rašelinísk a slatín.

V r. 1967 zasiahlo botanickú záhradu rozhodnutie využiť pozemky Mičurinského sadu na stavbu Prírodovedeckej fakulty a následne boli botanickej záhrade odobraté. BZ UK dostala v r. 1971 ako náhradu 23-hektárový pozemok v Stupave - Dúbravách. Napriek veľkému sklamaniu zo zničenia dlhodobu budovaného diela sa pracovníci BZ pustili do práce na novej lokalite. Stovky sort ovocných drevín a viniča boli premiestnené na novú lokalitu a pod vedením G. Čejku pokračovali vo výskume broskyň, pestovaní



Obr. 2. Rozárium, 1980. Foto: K. Schwarzová

Fig. 2. Rosarium, 1980. Photo: K. Schwarzová

viniča, založili sa políčka na marhuľové podpníky pre výskum apoplexie marhúľ. Rastlinný materiál na výsadbu dendrologickej časti bol vypestovaný v BZ v Bratislave. Do roku 1985 bolo vysadených 930 kusov drevín, z toho 672 ihličnatých a 258 listnatých. V monokultúre borovice čiernej bolo vysadených 2.180 jedincov. Nakoľko súčasťou BZ UK bola aj BZ Blatnica, zameraná na výskum a ochranu vysokohorskej flóry, vybudovali v Stupave - Dúbravy genofondovú plochu pre ohrozené a miznúce druhy nížinnej a pahorkatinovej flóry. BZ UK tým dostala šancu stať sa významnou inštitúciou ochrany genofondu flóry Slovenska.

Na pôvodnej ploche v Bratislave nadobudla BZ skôr parkový charakter, z botanického systému vytvorili rozárium. V r. 1972 bola vydaná publikácia Sprievodca po Botanickej záhrade, autorov dr. R. Šoltés a G. Čejka.

Ani v ďalšom období sa pracovníci BZ nemohli sústrediť na pokojnú prácu pri zveľaďovaní záhrady. Osemdesiate roky sa stali rokmi búrania a zúfalej snahy zachrániť to, čo sa zachrániť dalo. Rozhodnutie, že nad BZUK má viesť nový bratislavský most, prijala botanická verejnosť, najmä pracovníci a obyvatelia BZ so zdesením. Za obeť padol zámoček (Lanfranconiho vila), ústie potoka Výdrica s budovami a močiarnymi spoločenstvami, vína pivnica,

množstvo krásnych a vzácných stromov a krov. V období socializmu boli protesty zakázané. Na náš neoficiálny nesmelý protest sme dostali odpoveď, že veď rastliny sa dajú pestovať aj na inom mieste, Lanfranconi bol kapitalista a jeho vila je bezcennou stavbou. Pracovníci BZ v spolupráci so ZARESom začali so záchrannými prácami. Denník *Smena* uverejnil 20. marca 1985 článok o presádzaní 35-ročného stromu ambrovníka. Ambrovník styraxový (*Liquidambar styraciflua*), krásny strom, ktorý má pôvod na území USA, rástol pri zámočku pod našimi oknami. V jeseni nadobudli jeho listy krásne žlté až tmavočervené zafarbenie. „Vedúci bratislavskej Botanickej záhrady UK J. Klimo neutajil ľútostivý vzdych: Pracujem tu 27 rokov, a tie stromy rástli so mnou, sadil som ich“ – komentovali noviny. Spolu s kolegom Klimom sme kráčali za autožeriavom, ktorý odvážal strom na miesto, kde mal rásť ďalej. Žiaľ, snaha bola márna, ambrovník to neprežil, to sme však akosi cítili, a mali sme už vtedy pocit, že kráčame v pohrebnom sprievode. Presadili približne 90 stromov a krov, zo všetkých stromov prežila jedine magnólia, ktorá krásli BZ dodnes. Vedenie BZ si uvedomovalo, že na oklieštenom území, okolo ktorého prechádza diaľnica bude ťažko možné naďalej plniť dôležité úlohy a usilovalo



Obr. 3. Demolácia zámočka, apríl 1986. Foto: K. Schwarzová

Fig. 3. Demolition of the castle, April 1986. Photo: K. Schwarzová



sa o získanie vhodného pozemku, ktorý by bol ďalšou súčasťou BZ. Za vhodné územie považovali Stupavský zámočkový park, aj z dôvodu blízkosti budovanej časti záhrady Stupava - Dúbravy. Nielen, že tieto snahy nepriniesli úspech, ale BZ prišla aj o pozemky, na ktorých sa už roky pracovalo.

V zámočku sme spolu s dcérou ako jeho posledné obyvateľky bývali do konca roku 1985, nakoľko vznikli problémy s pridelením náhradného bytu. Čelili sme pri tom útokom vykrádačov objektov, určených na demoláciu. Otec rodiny Karol Schwarz pracoval v BZ od roku 1959 až do svojej smrti v r. 1984. Nový bratislavský most, odovzdaný do prevádzky v r. 1992 dostal meno Most Lafranconi (skomolenina mena bývalého majiteľa pozemkov).

Súčasným riaditeľom BZUK je RNDr. Jaroslav Bella (od roku 1990), ktorý pokračuje v práci svojich predchodcov. Po nepriaznivých zásahoch bolo potrebné záhradu upraviť, vybudovať chodníky a prístupové cesty, bol vybudovaný skleník austrálskej flóry. Po otvorení príjazdových komunikácií k novému mostu získala BZ menšie plochy, na ktorých vybudovali žulovú, bridlicovú, čadičovú a ďalšie typy skaliek.

V časti BZ Stupava – Dúbravy sa vyskytli problémy. Zo stále sa znižujúcim finančným príspevkom na hospodárenie sa nedarilo udržať prevádzku v pôvodnom rozsahu. Finančne podvyživené hospodárenie trvalo do r. 2004, od r. 2005 bola záhrada prenajatá spoločnosťou Orava-Stav s. r. o., ktorá tu prevádzkuje Biofarmu Príroda.

Podľa pôvodného plánu bola plocha pozemku rozdelená na poľnohospodársku časť, ovocné sady a vinohrad a dendrologickú časť. V ovocnom sade, kde sa pestovali najmä broskyne a marhule, šľachtitelia G. Čejka, Ing. A. Minčáková-Petriková a Ing. A. Porhinčáková vyšľachtili niekoľko nových kultivarov. Šľachtiteľské práce vo vinohradoch viedol A. Hlubina. Podľa pôvodného plánu sa tieto plochy mali postupne meniť na expozície BZUK. V roku 1986 bola založená genofondová plocha pre ohrozené a miznúce druhy nížinnej a pahorkatinovej flóry, pre ktorú sa pestovali rastliny zo semien, zozbieraných na prirodzených stanovištiach, výskum viedla dr. L. Dzubinová. Po zrušení BZ Stupava boli najprv premiestnené do Malinova všetky krížence zo šľachtených broskýň, neskôr aj ďalšie transportu schopné stromčeky. V dendrologickom parku ostala väčšina v súčasnosti už dospelých stromov ako súčasť biofarmy. Nachádza sa tam veľký počet vzácnych druhov, napr. tri 50-ročné sekvojovce. *Sequoiadendron giganteum* – sekvojovec mamutí rastie pôvodne v Kalifornii, jeho mohutné kmene dosahujú na pôvodných lokalitách výšku až 100 m, v Európe sa pestujú v mnohých známych záhradách. Na Slovensku sú pýchou Arboreta Mlyňany, BZ Banskej Štiavnice a ďalších záhrad. Žiaľ, na pozemku

biofarmy sa nachádzajú na veľmi frekventovanom mieste a podľa denrologického výskumu hrozí hodnotenej časti rozpad kompozície.

V rokoch 2006 – 2007 sa v BZ UK v Bratislave zaviedol moderný plnoautomatizovaný zavláčovací systém a zrealizovala sa rekonštrukcia rozária. Počet vedeckovýskumných pracovníkov sa znížil, ale aj za sťažených podmienok plnila BZ úlohu vedecko-výskumnej inštitúcie a jej pracovníci pokračovali v pestovaní ohrozených druhov. V roku 2022 znepokojila botanickú verejnosť správa, že sa chystá reorganizácia pracoviska BZ Blatnica, súčasť BZ UK, významného pracoviska pod vedením dr. D. Bernátovej. Hlavný výbor Slovenskej botanickej spoločnosti po diskusii s členmi SBS v otvorenom liste Rektorátu Univerzity Komenského podporil svojich členov – pracovníkov BZ Blatnica a žiadal, aby dotknuté pracovisko ostalo zachované. SBS združuje botanikov a ochrancov prírody celého Slovenska, mnohí z nich sú pracovníci, študenti, alebo absolventi PrFUK v Bratislave. Napriek tejto podpore pracovisko BZ Blatnica bolo zrušené, jeho pracovníci odišli do dôchodku, alebo boli prepustení. Zároveň boli poslaní na dôchodok aj dvaja vedecko-výskumní pracovníci BZ UK bratislavského pracoviska a ich miesta neboli doteraz obsadené. BZUK v súčasnosti okrem riaditeľa nezamestnáva ani jedného vedecko-výskumného pracovníka so zameraním na výskum domácej flóry a jej ochranu, nie je zabezpečený zber semien v teréne a ich výmena s inými botanickými záhradami. Rozvoj BZ UK bol utlmený zásahmi do jej celistvosti a znížením počtu pracovníkov.

BZ UK v Bratislave vznikla v roku 1942 v ťažkých vojnových časoch, pre jej zakladateľov a celé ďalšie generácie jej budovateľov bola nevyhnutnou súčasťou Univerzity Komenského. V r. 2022 BZUK v Bratislave oslávila už svoje 80-ročné jubileum.

Pod vedením svojich riaditeľov, význačných osobností našej vedy ju budovali generácie botanikov, záhradníkov i pomocného personálu. Mnohí z nich po prepustení ťažko hľadali svoje uplatnenie. Vedecko-výskumní pracovníci, ktorí pracovali v BZ UK, (tituly neuvádzame): Bernátová, D., Bertová, L., Dúbravcová, Z., Dzubinová, L., Fajmonová, E., Hrabovcová, J., Kliment, J., Kochjarová, J., Králik, T., Kučera, P., Lehotská, J., Lisická, E., Medovič, J., Obuch, J., Petřík, A., Šoltés, R., Šoltésová, A., Topercer, J., Uhlířová, J. Vířazková, T. Hlavní záhradníci: Čapka, J., Čejka, G., Ferko, J., Išpold, E., Hlubina, A., Chorvát, F., Klimo, J.

Najväčšou ranou pre BZ UK bolo zrušenie časti BZ Stupava, ktorá mala byť modernou záhradou rozširujúceho sa hlavného mesta SR. Biofarma Príroda, na prenajatom pozemku je obľúbeným turistickým miestom najmä pre rodiny

s deťmi. Nápad zriaďovateľa treba hodnotiť veľmi kladne, ale z hľadiska vytýčeného cieľa, vytvoriť na pozemku krásnu botanickú záhradu, ktorá by dôstojne reprezentovala Univerzitu Komenského, bolo nevyužitie tejto šance ťažko napraviteľnou chybou a krivdou jej budovateľom. Natíska sa otázka, prečo sa neuvažovalo ako riešenie z núdze rozdeliť pozemok na 2 časti a budovať ako biofarmu, tak aj botanickú záhradu. Veľká časť pozemku ostala nevyužitá a usilovná práca nadšencov bola zmarená. Na veľikánskej opustenej ploche bývalého vinohradu pôsobia betónové stĺpy a hrdzavé drôty, v okolí niekoľko vyschnutých stromov, ako nemá výčitka. Ako hold budovateľom pôvodne BZ-Stupava - Dúbravy zriadili tvorcovia Biofarmy Botanický chodník Gustáva Čejku, ktorý zdôrazňuje hodnotu práce zakladateľa a jeho pomocníkov, ktorí na svoje vtedy odľahlé pracovisko denne dochádzali peši. V ďalšom vývoji bol poradcom Biofarmy hlavný záhradník BZUK, E. Išpold. (Botanický chodník nadväzuje na sieť turistických chodníkov.)



Obr. 4. Biofarma Príroda, opustený vinohrad. Február 2023. Foto: K. Schwarzová

Fig. 4. Príroda biofarm, abandoned vineyard. February 2023. Photo: K. Schwarzová

Naša bratislavská BZUK je malá, obklopená ruchom diaľnice, ktorá produkuje smog. Počas celej svojej histórie musela čeliť nepriazni a v porovnaní s BZ iných hlavných miest európskych štátov by neobstála. Hlavné mesto ČR Praha má viacero botanických záhrad: Botanická záhrada hlavného mesta v Troji s rozlohou 25 ha, Dendrologická záhrada Průhonice s rozlohou 85 ha, BZ Univerzity Karlovy a ďalšie menšie botanické záhrady.

Na Slovensku je BZ UK v Bratislave najstaršou, ale so súčasnou rozlohou 5 ha (uvádza sa aj 6 ha) najmenšou, alebo jednou z najmenších botanických záhrad. Najväčšia BZ Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach má rozlohu 30 ha, BZ Slovenskej poľnohospodárskej Univerzity v Nitre 28 ha, Arboretum Borová Hora Technickej Univerzity Zvolen 47,8 ha.

Naša príroda potrebuje pomoc odborníkov, vychovávaných na Prírodovedeckej fakulte UK, naša Univerzita Komenského potrebuje svoju botanickú záhradu, ktorá by ju dôstojne reprezentovala, naše hlavné mesto potrebuje „zelené pľúca“, miesto pre poučenie a oddych svojich občanov. Myslime na naše budúce generácie!

Autorka tohto príspevku je 85-ročná dôchodkyňa, v r. 1960 – 2005 pracovala na Katedre botaniky PVFUK ako učiteľka a vedecká pracovníčka (prvé dva roky so zaradením do BZ).

Článok je apelom na všetkých slovenských prírodovedcov, na všetkých, ktorí našu prírodu považujú za svoj domov.

## **PodĎakovanie**

Autorka ďakuje za poskytnuté informácie: dr. J. Klimentovi, dr. A. Petříkovi, dr. T. Králikovi a dr. J. Uhlířovej

## **Literatúra**

- Bella, J. 2014. Botanická záhrada Univerzity Komenského. Vivat Academia. 95 rokov Univerzity Komenského. UK Bratislava.
- Čejka, G. 1986. Veľké mesto nevyhnutne potrebuje botanickú záhradu. Denník Smeňa, 10. 2. 1986.
- Dvořák, P. 2006. Prvá kniha o Bratislave. Stopy dávnej minulosti. Vydavateľstvo Rak Budmerice. p. 73.
- Grófová, M. 2020. Univerzita Komenského v Bratislave. K počiatkom Botanickej záhrady UK. Moja Bratislava. Letná bratislavská univerzita seniorov. X. ročník. Bratislava.
- Hrabovec, I. 1990. Z dejín botaniky a zoológie na Slovensku do polovice 19. storočia. Veda. Bratislava.
- Hrabovec, I. 1993. Spomienka na prof. Nábělka, a prof. J. M. Novackého, o tvorivej práci doc. Májovského a prof. Šomšáka. Zprav. Bot. Záhrad 43: 45–49.
- Krutá, E. 1994. Priekopník záhradníckej kultúry. Záhradníctvo 19, 1994. p. 35.

- Mojzešová, A. 1992. Botanická záhrada a jej päťdesiatročná história. Naša univerzita. Spravodaj UK Bratislava. 2: 4–5.
- Obuchová, V. 2009. Priemyselná Bratislava. Marenčin. Bratislava. p. 28..
- Petríková, V. 2015. Návrh pěstebních a management péče v modelovém objektu. Diplomová práce. Mendelova univerzita v Brně. Zahradnická fakulta v Lednici.
- Procházka, K. 1986. Mesto bez záhrady? Nové slovo. 13. 5. 1986.
- Schwarzová, T. 2013. Doc, RNDr. Jozef Májovský (10.6. 1920 – 16.4. 2012). Bull. Slov. Bot. Spoločn., Bratislava 35: 41–44.
- Steinhübel, G. 1990. Slovenské parky a záhrady. Osveta. Martin. p. 15–18.
- Szabó, I. 2018. Významné osobnosti starého Prešporka. Perfekt. Bratislava. p. 17–21.
- Vozárová, M., Šipošová, H. a kol. 2010. Osobnosti botaniky na Slovensku. Veda, Bratislava. p. 102–103, 317–319, 364–366, 376–378, 503–504.

Došlo 8. 3. 2023

Prijaté 4. 4. 2023